

Jerzy Hickiewicz, Piotr Rataj
Politechnika Opolska

75 rocznica Tragedii Wzgórz Wuleckich

75 anniversary of Vuletzki Hills tragedy

Streszczenie: W artykule przedstawiono przebieg i skutki „Intelligenzaktion” przeprowadzonej przez niemieckie Gestapo w lipcu 1941 r. we Lwowie. Była to część większej akcji zmierzającej do wyniszczenia polskiej inteligencji. Artykuł pokazuje, jak wielkie straty zostały zadane polskiej nauce na lwowskich Wzgórzach Wuleckich. Zamieszczono także spis wszystkich zamordowanych we Lwowie w lipcu 1941 r. polskich profesorów i osób, które zostały wtedy razem z nimi aresztowane. W drugiej części tekstu przedstawiono wydarzenia upamiętniające tą tragedię.

Abstract:

Słowa kluczowe: Uniwersytet Lwowski, Politechnika Lwowska, tragedia Wzgórz Wuleckich

Keywords: Lvov University, Lvov University of Technology, Vuletzki Hills tragedy

„Intelligenzaktion”- Tragedia Wzgórz Wuleckich

Dnia 22 VI 1941 r. rozpoczęła się wojna niemiecko-radziecka, 30 VI Lwów został zajęty przez Niemców, a już w nocy z 3 na 4 VII Gestapo aresztowało profesorów lwowskich uczelni wraz z znajdującymi się w mieszkaniu osobami powyżej 18 lat. Tej samej nocy rozstrzelano na Wzgórzach Wuleckich 40 osób, w tym 7 profesorów Politechniki Lwowskiej, wśród nich elektryka-metrologa prof. Włodzimierza Krukowskiego.

Akcja niemieckiego Gestapo w na Wzgórzach Wuleckich wpisuje się ciąg konsekwentnych działań operacji „Intelligenzaktion”, rozpoczętej jeszcze w 1939 r. na Pomorzu, Śląsku, w Wielkopolsce. Działania te zostały opisane przez Marię Wardzyńską w książce „*Był rok 1939. Operacja niemieckiej policji bezpieczeństwa w Polsce, Intelligenzaktion*” wydanej w 2009 r. przez IPN. Również w 1939 r. w Krakowie dokonano aresztowań, a następnie wysyłki do obozów koncentracyjnych profesorów wyższych uczelni krakowskich. Wywołało to jednak międzynarodowy rozgłos. Aby zapobiec temu na przyszłość, Generalny Gubernator Hans Frank tak zaapelował do kierownictwa Gestapo w Krakowie:

„Nie da się opisać ile mieliśmy zawracania głowy z krakowskimi profesorami. Gdybyśmy sprawę tę załatwili na miejscu, miała by ona całkiem inny przebieg. Proszę więc Panów usilnie, by nie kierowali już Panowie nikogo więcej do obozów koncentracyjnych w Rzeszy, lecz podejmowali likwidację na miejscu...”

W związku z tymi zaleceniami, Gestapo wkraczając w 1941 r. do Lwowa, przystąpiło do działań „na miejscu”. Już 2 lipca został aresztowany prof. Kazimierz Bartel, trzykrotny premier w latach 1926-30, a w nocy z 3 na 4 lipca aresztowano 49 osób: profesorów Politechniki i Uniwersytetu wraz ze wszystkimi znajdującymi się w mieszkaniu osobami w wieku powyżej 18 lat. Z tego, po brutalnym przesłuchaniu, rozstrzelano tej samej nocy na Wzgórzach Wuleckich (w pobliżu II Domu Technika) 40 osób. Wśród nich było 7 profesorów Politechniki, kierowników katedr: Włodzimierz Krukowski lat 53 (Katedra Pomiarów Elektrycznych), Antoni Łomnicki lat 60 (Katedra Matematyki), Stanisław Pilat lat 60 (Katedra Technologii Nafty i Gazów Ziarnych), Włodzimierz Stożek lat 57 (Katedra Matematyki) z dwoma synami Eustachym lat 29 i Emanuelem lat 24, Kazimierz Vetulani lat 52 (Katedra Mechaniki Teoretycznej), Kasper Weigel lat 61 (Katedra Miernictwa Geodezyjnego) z synem Józefem lat 33 i Roman Witkiewicz lat 55 (Katedra Pomiarów Maszynowych). Ósmy, prof. K. Bartel lat 59 (Katedra Geometrii Wykreślnej) został zamordowany 26 lipca (prawdopodobnie hitlerowcy rozważali możliwość nakłonienia go do współpracy z nimi).

Największe straty poniósł Wydział Lekarski Uniwersytetu Jana Kazimierza, wśród rozstrzelanych w nocy z 3 na 4 lipca znajdowało się aż 9 jego profesorów, ponadto prof. Roman Longchamps de Bérier lat 56 z Katedry Prawa Cywilnego Uniwersytetu, z 3 synami: Bronisławem lat 25, Zygmuntem lat 23 i Kazimierzem lat 18, a także kilka przypadkowych osób znajdujących się w

mieszkań w chwili aresztowania. W czasie aresztowań Gestapo przeprowadzało powierzchowną rewizję, rabując przy tym złoto i kosztowności. Ponadto 11 lipca aresztowano, i stracono prawdopodobnie dzień później jeszcze dwóch profesorów Akademii Handlu Zagranicznego we Lwowie, Henryka Korowicza lat 53 i Stanisława Ruzewicza lat 51. Całą tę akcję opisał Zygmunt Albert w książce „*Każń profesorów lwowskich lipiec 1941*” wydanej w 1989 r. przez Uniwersytet Wrocławski.

Oceniając straty warto pamiętać, że w okresie międzywojennym w Polsce działały tylko dwie politechniki: Warszawska (5 wydziałów, 63 profesorów) i Lwowska (5 wydziałów 60 profesorów). Utrata łącznie 23 profesorów oraz 2 docentów i 4 doktorów, w większości wybitnych, w ówczesnym stanie rozwoju polskiego szkolnictwa wyższego stanowiła ogromną stratę. Była to znacząca część profesury czterech lwowskich uczelni. Nie sposób jej ocenić stosując obecne kryteria. W owym czasie w Polsce istniało zaledwie kilkanaście wyższych uczelni akademickich, a liczba nauczycieli akademickich była wielokrotnie mniejsza w stosunku do współczesnej.

Była to akcja przygotowana wcześniej, której celem było zniszczenie warstwy przywódczej narodu polskiego. Wszyscy ci uczeni mogli jeszcze wiele lat przyczynić się do rozwoju światowej nauki oraz kształcić swoich następców. Zamordowano grupę ludzi o wielkim autorytecie społecznym, którzy w przyszłości mogli przeszkodzić w realizowaniu polityki hitlerowskiej. Mord starano się utrzymać w tajemnicy zarówno przed obcymi, jak i swoimi. Gestapo starało się zatrzeć wszelkie ślady zbrodni. W 1943 r. zwłoki zamordowanych zostały ekshumowane, spalone, a popioły rozsiane w lesie Krzywczyckim. Pełna prawda została ujawniona dopiero w 1944 r.

„Intelligenzaktion” we Lwowie nie została jednak wykonana w pełnej tajemnicy. Mordu dokonano pośpiesznie, niemal w centrum miasta, byli przypadkowi obserwatorzy, zwolniono prof. Franciszka Gröera (prawdopodobnie ze względu na brytyjskie obywatelstwo jego żony), który stał się świadkiem tych zdarzeń.

Kontynuacją działań we Lwowie, ale wykonanych już w pełnej tajemnicy, dlatego też dziś znacznie mniej znanych, były dokonane również w 1941 r. w Krzemieńcu i Stanisławowie aresztowania nauczycieli szkół średnich i podstawowych oraz lokalnej inteligencji, a następnie, zgodnie z poleceniem gubernatora Hansa Franka, ich „*likwidacja na miejscu*”.

W Krzemieńcu w lipcu 1941 roku niemieckie Gestapo dokonało aresztowań nauczycieli słynnego Liceum Krzemienieckiego, oraz innych przedstawicieli inteligencji krzemienieckiej. Następnie, pomiędzy 28 a 29 lipca, na stokach Góry Krzyżowej rozstrzelano około 30 osób.

Masowe aresztowania, około 300 osób w Stanisławowie, rozpoczęły się w lipcu 1941 r. Nauczycieli podstępnie zgromadzono pod pretekstem narady przed rokiem szkolnym. Następnie zostali uwięzieni i wraz z pozostałymi przedstawicielami miejscowej inteligencji zatrudnieni przy rozbudowie więzienia a potem nagle w sierpniu 1941 r. zaginęli bez śladu. Tym razem Gestapo przeprowadziło całą akcję prawie perfekcyjnie, bo sprawa przez wiele lat okryta była tajemnicą i nie była znana opinii publicznej. O Czarnym Lesie, gdzie jak się później okazało zamordowano aresztowanych w 1941 r., dowiedziano się dopiero pod koniec lat 80-tych

Wydarzenia we Lwowie i Stanisławowie opisała też hrabina Karolina Lanckorońska, która w imieniu Rady Głównej Opiekuńczej interweniowała w sprawie aresztowanych w Stanisławowie, u gestapowca Hansa Krügera. W efekcie została przez niego zaresztowana, a Krüger, będąc przekonany, że zostanie stracona chełpił się tym czego dokonał, we Lwowie i Stanisławowie. Karolinie Lanckorońskiej, w związku z jej kontaktami z włoską rodziną królewską, udało się jednak uratować życie i opisać te wydarzenia w swych pamiętnikach. „*Wspomnienia wojenne*”, Znak, Kraków 2001.

Pełna lista zamordowanych 4 lipca 1941 r. profesorów lwowskich uczelni na podstawie Z., Albert, *Każń profesorów lwowskich lipiec 1941*, Wrocław 1989, s. 189-191:

Politechnika Lwowska:

1. Prof. dr inż. Włodzimierz Krukowski, lat 53, kierownik Katedry Pomiarów Elektrycznych Politechniki
2. Prof. dr Antoni Łomnicki, lat 60, kierownik Katedry Matematyki Politechniki

3. Prof. dr inż. Stanisław Pilat, lat 60, kierownik Katedry Technologii Nafty i Gazów Ziemnych Politechniki
4. Prof. dr Włodzimierz Stożek, lat 57, kierownik Katedry Matematyki Politechniki
5. Prof. dr inż. Kazimierz Vetulani, lat 52, kierownik Katedry Mechaniki Teoretycznej Politechniki
6. Prof. dr inż. Kasper Weigel, lat 61, kierownik Katedry Miernictwa Politechniki
7. Prof. inż. Roman Witkiewicz, lat 55, kierownik Katedry Pomiarów Maszynowych Politechniki
8. Prof. dr inż. Kazimierz Bartel, lat 59, kierownik Katedry Geometrii Wykreślnej Politechniki (zamordowany 26 lipca)

Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie:

1. Prof. dr med. Antoni Cieszyński, lat 59, kierownik Kliniki Stomatologicznej Uniwersytetu
2. Prof. dr med. Jan Grek, lat 66, profesor przy Klinice Chorób Wewnętrznych Uniwersytetu
3. Prof. dr med. Henryk Hilarowicz, lat 51, profesor przy Klinice Chirurgicznej Uniwersytetu
4. Prof. dr Roman Longchamps de Bériér, lat 56, kierownik Katedry Prawa Cywilnego Uniwersytetu
5. Prof. med. Witold Nowicki, lat 63, kierownik Katedry Anatomii Patologicznej Uniwersytetu
6. Prof. dr med. Tadeusz Ostrowski, lat 60, kierownik Kliniki Chirurgicznej Uniwersytetu
7. Prof. dr med. Stanisław Progulski, lat 67, profesor przy Klinice Pediatrycznej Uniwersytetu
8. Prof. honor. Roman Rencki, lat 74, kierownik Kliniki Chorób Wewnętrznych Uniwersytetu
9. Prof. dr med. Włodzimierz Sieradzki, lat 70, kierownik Katedry Medycyny Sądowej Uniwersytetu
10. Prof. dr Tadeusz Boy-Żeleński, lat 66, kierownik Katedry Literatury Francuskiej Uniwersytetu
11. Doc. dr med. Jerzy Grzędzielski, lat 40, kierownik Kliniki Okulistycznej Uniwersytetu

Akademia Handlu Zagranicznego we Lwowie:

1. Prof. dr Henryk Korowicz, lat 53, profesor ekonomii Akademii Handlu Zagranicznego (zamordowany prawdopodobnie 12 lipca)
2. Prof. dr Stanisław Ruziewicz, lat 51, profesor matematyki Akademii Handlu Zagranicznego (zamordowany prawdopodobnie 12 lipca)

Akademia Medycyny Weterynaryjnej we Lwowie:

1. Prof. dr med. Edward Hamerski, lat 43, kierownik Katedry Chorób Zakaźnych Zwierząt Domowych Akademii Medycyny Weterynaryjnej

Profesorowie lwowskich szpitali:

1. Prof. dr med. Władysław Dobrzaniecki, lat 44, ordynator Oddziału Chirurgii Państwowego Szpitala Powszechnego
2. Prof. dr med. Adam Sołowij, lat 82, emeryt, ordynator Oddziału Ginekologiczno-Położniczego Państwowego Szpitala Powszechnego
3. Doc. dr med. Stanisław Mączewski, lat 49, ordynator Oddziału Ginekologiczno-Położniczego Państwowego Szpitala Powszechnego (zamordowany prawdopodobnie 5 lipca)

Doktorzy zamordowani 4 lipca 1941 r.:

1. Ksiądz dr teologii Władysław Komornicki, lat 29, zabrany z mieszkania prof. Tadeusza Ostrowskiego

2. Dr med. Jerzy Nowicki, lat 27, starszy asystent Zakładu Higieny Uniwersytetu, syn prof. Witolda Nowickiego
3. Dr med. Stanisław Ruff, lat 69, ordynator Oddziału Chirurgii Szpitala Żydowskiego, zabrany z mieszkania prof. Tadeusza Ostrowskiego
4. Dr praw Tadeusz Tapkowski, lat 44, zabrany z mieszkania prof. Władysława Dobrzanieckiego

**Inne osoby aresztowane w mieszkaniach profesorów lwowskich i zamordowane 4 i 5 lipca
1941 r.**

1. Maria Grekowa, lat 57, żona prof. Jana Greka
2. Eugeniusz Kostecki, lat 36, mistrz szewski, mąż gospodyni prof. Władysława Dobrzanieckiego
3. Bronisław Longchamps de Bériér, lat 25, absolwent Politechniki, syn prof. Romana Longchamps de Bériér
4. Zygmunt Longchamps de Bériér, lat 23, absolwent Politechniki, syn prof. Romana Longchamps de Bériér
5. Kazimierz Longchamps de Bériér, lat 18, absolwent liceum, syn prof. Romana Longchamps de Bériér
6. Adam Mięśowicz, lat 19, absolwent liceum, wnuk prof. Adama Sołowija, ~~zabrany wraz z dziadkiem~~
7. Jadwiga Ostrowska, lat 59, żona prof. Tadeusza Ostrowskiego
8. Inż. Andrzej Progulski, lat 29, syn prof. Stanisława Progulskiego
9. Maria Reymanowa, lat 40, pielęgniarka Ubezpieczalni Społecznej, zabrana z mieszkania prof. Tadeusza Ostrowskiego
10. Anna Ruffowa, lat około 55, żona dr Stanisława Ruffa
11. Inż. chemik Adam Ruff, lat 30, syn dr Stanisława Ruffa
12. Inż. Eustachy Stożek, lat 29, asystent Politechniki, syn prof. Włodzimierza Stożka
13. Emanuel Stożek, lat 24, absolwent Wydziału Chemii Politechniki, syn prof. Włodzimierza Stożka
14. Mgr praw Józef Weigel, lat 33, syn prof. Kaspra Weigla
15. Wolisch, lat 40-45, właściciel magazynu konfekcyjnego Beier i spółka, zabrany z mieszkania prof. Włodzimierza Sieradzkiego
16. Katarzyna (Kathy) Demko, lat 34, nauczycielka języka angielskiego, zabrana z mieszkania prof. Tadeusza Ostrowskiego (zamordowana prawdopodobnie 5 lipca)

**Inne osoby aresztowane w mieszkaniach profesorów lwowskich i zwolnione z aresztu 4 lipca
1941 r.**

1. Prof. dr med. Franciszek Groër, lat 54, kierownik Kliniki Pediatrycznej Uniwersytetu
2. Józef Wojtyna, lat 29, woźny (kował) w Katedrze Pomiarów Maszynowych Politechniki, zabrany z mieszkania prof. Romana Witkiewicza
3. Jan Kostyszyn, lat 30, szofer prof. Tadeusza Ostrowskiego
4. Maria Gala (zamężna Panek), lat 20, pokojówka prof. Tadeusza Ostrowskiego
5. Paulina X, lat 50, kucharka prof. Tadeusza Ostrowskiego
6. Zofia Podulka, lat 26, kucharka dr Stanisława Ruffa
7. Zofia Bacześniak, kucharka prof. Jana Greka

Pamięć o Tragedii na Wzgórzach Wuleckich

Po odzyskaniu przez Ukrainę niepodległości, dla upamiętnienia ofiar mordu na stoku Wzgórza Wuleckiego lwowscy Polacy postawili krzyż, na którego fundamencie znajduje się tablica, na której umieszczone są napisy w języku polskim oraz ukraińskim wraz z nazwiskami wszystkich zamordowanych.

W roku 2011 minęło 70 lat od tragicznych wydarzeń z 1941 r. Rocznicowe uroczystości odbyły się zarówno we Lwowie jak i Iwano-Frankiwsku (nazwa Stanisławowa od 1962 r.). Uroczystości we Lwowie, połączone z odsłonięciem nowego pomnika ku czci pomordowanych odbyły się w niedzielę 3 lipca 2011 roku. Rozpoczęły się mszą świętą w kościele Marii Magdaleny, później były kontynuowane na Wzgórzach Wuleckich, w miejscu gdzie dokonano mordu. Gospodarzem miejsca był Rektor Lwowskiej Politechniki prof. Jurij Bobalo, dzięki któremu odsłonięto pomnik planowo, w rocznicowym terminie.

W uroczystościach uczestniczyli: przedstawiciele władz Lwowa i Wrocławia, rektorzy i profesorowie uczelni lwowskich i wrocławskich, ambasador Polski na Ukrainie, wysocy przedstawiciele episkopatu Ukrainy i Polski, dzieci i wnuki zamordowanych. Na dwóch poziomach otoczenia pomnika zgromadziło się około tysiąca uczestników, głównie z Polski i Ukrainy. Został on wybudowany ze składek społecznych zebranych przez Kolegium Europy Wschodniej im. Jana Nowaka Jeziorańskiego we Wrocławiu. Pomnik przypomina bramę zbudowaną z dziesięciu bloków, każdy z numerem jednego z Dziesięciu Przykazań. Wysunięty blok z cyfrą V symbolicznie pokazuje, że złamanie V-go przykazania „Nie Zabijaj” to złamanie wszystkich dziesięciu.

„Intelligenzaktion”, akcja wyniszczenia polskiej inteligencji, rozpoczęła się w 1939 r. na obszarach Polski zajętych przez wojska niemieckie, a po roku 1941 objęła jej dalsze tereny, które wcześniej zostały włączone do ZSRR. Jest podobnie jak Holocaust hańbą dla Europy. Dziś Europa jest inna, Niemcy zmienili się, wyciągnęli wnioski z przeszłości. Druga wojna światowa skrzywdziła oba narody. W obecnych czasach powstały warunki do wzajemnych wybaczeń i współpracy, traktując jednak pamięć o przeszłości jako ważną przestrożę.

Bibliografia

- [1]. Albert Z., *Każń profesorów lwowskich lipiec 1941*, Wrocław 1989.
- [2]. Hickiewicz J., *Tragiczny dla polskiej nauki rok 1941 i 70 lat później*, „Cracovia Leopoldis” 2013, nr 4, s.14-25.
- [3]. „Kurier Galicyjski”, listopad 2010, lipiec, sierpień 2011, listopad 2011, lipiec, sierpień 2012.
- [4]. Lanckorońska K., *Wspomnienia wojenne*, Kraków 2001.
- [5]. Nicieja S., *Moje kresy*, cykl artykułów w Nowej Trybunie Opolskiej.
- [6]. Rubaszewski A., *Martyrologia Polaków miasta Stanisławowa i ziemi stanisławowskiej w okresie II wojny światowej*, maszynopis, Warszawa 1991.
- [7]. Schenk D., *Noc morderców, Każń polskich profesorów we Lwowie i holokaust w Galicji Wschodniej*, Wrocław 2011.
- [8]. Wardzyńska M., *Był rok 1939, operacja niemieckiej policji bezpieczeństwa w Polsce, Intelligenzaktion*, Warszawa 2009.

Jerzy Hickiewicz
Prof. Politechniki Opolskiej
j.hickiewicz.po.opole.pl
Tel. kom. 661 936 512,
Piotr Rataj
Mgr historii
piotr.rataj33@wp.pl

Spis podpisów pod zdjęciami

Fot.1. *Stary pomnik na Wzgórzach Wuleckich. Obok pomnika harcerki na warcie. Przed pomnikiem osoba nieznaną.*

Fot.2. *Nowy pomnik na Wzgórzach Wuleckich. W głębi, za nowym pomnikiem słabo widoczny zarys starego pomnika.*